

**UMUMUM TA'LIM MAKTABLARI JARAYONIDA ESHITISHDA,
KORISHDA, NUQSONI BOLGAN BOLALAR VA TAYANCH HARAKAT
A'ZOLARI BUZULGAN BOLALAR UCHUN INKIRIDIT TA'LIMNI
AMALGA OSHIRISHNING ILMIY VA USLUBIY ASOSLARI**

Umarova O'g'loy Maxmudjon Qizi
JDPU Talabasi

ANOTATSIYA: Ko'rish, eshitish va tayanch azolarri harakatlari buzulgan muomosi bolgan bolalarni ingiridfit ta'limga jalb etish uchun asosan sinf xonalari dars jarayoni moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada maxsus extiyojli o'quvchilar uchun fizik uhitga moslashtirish, o'quv qurollariga e'tibor berish turli o'qitish metodlaridan foydalanish individual yondashgan xolda texnik vositalardan foydalanish masalarni ko'rib chiqiladi. Shundan kelib chiqqan holda pedagog va o'quvchilarning inkulziv talim sharoitiga moslash jarayoni va Xalqaro tajriba usullari yordamida tahlil qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: Ikuliziv ta'lim maxsus pedagogika, individual ta'lim dasturi, dars matiriallarini vizivallashtirish, brain alifbosi, supsitirlar, eshitishda niqsoni bolgan bolalar, ko'rishda nuqsoni bolgan bollar. **KEYWORDS:** Inclusive education, special pedagogy, individual education program, visualization of lesson materials, brain alphabet, suppositories, children with hearing impairments, children with visual impairments. **КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** Инклюзивное образование, специальная педагогика, индивидуальная образовательная программа, визуализация материалов урока, мозговая азбука, суппозитории, дети с нарушениями слуха, дети с нарушениями зрения.

Kirish. Inson huquqlarining asosiy ta'moillaridan biri har kimning ta'lim olish imkoniyatiga egaligidir. Jismoniy yoki aqliy rivojlanishida muayyan cheklovlar bolgan bolalar ham o'z tengdoshlari teng sharoitdalarda ta'lim olish huquqiga ega. Shunday ekan Umumta'lim maktablarida eshitish ko'rish va tayanch harakat a'zolari buzilgan bolar uchun ingiliziv talimni joriy etish dolzarb masaladir. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bollar bilam ishlashda quydagi jihatlarga etibor berish lozim "Dars jarayonida ino ishora tili va subtitrlar matn shaklidagi tarjimadan foydalanib boladi". "Individual yondashuv orqali talim jarayonini moslashtirish kerak". "Vizuval ko'rgazmali ta'lim metodlarida E'tibor ko'rsatish zarur". Nogironligi bo'lgan bolalar uchun ta'limni amalga oshirishda, ular miyasi va nerv tizimining plastiklik xususiyatlari inobatga olinadi.

Shuning uchun, inklyuziv ta'limda ta'lim jarayonini bolalarning miyaning plastiklik xususiyatlariga mos ravishda tashkil etish zarur. Motivatsiya va ijtimoiy

qo'llabquvvatlash: Nogironligi bo'lgan bolalar uchun ta'limda psixologik yordam muhim ahamiyatga ega. Motivatsiyaning o'sishi, o'z-o'zini anglash va o'zining ijtimoiy muvaffaqiyatini sezish, o'qish jarayonida samarali natijalarga olib keladi. Bundan tashqari, psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi va ijtimoiy integratsiya jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Yordamchi texnologiyalar: Eshitishda yoki ko'rishda muammolar bo'lgan bolalar uchun audiokitoblar, brajlari yozuvi, kompyuter yordamida o'qish va interaktiv dasturlarni qo'llash juda samarali. Tayanch harakat a'zolari buzilgan bolalar uchun maxsus apparatlar va texnologiyalar, masalan, harakatlarni qo'llab-quvvatlaydigan qurilmalar, yordamchi texnikalar va karnaylar qo'llanilishi kerak. Bu texnologiyalar orqali ta'lim jarayoni yanada qulay va samarali bo'ladi. Multimodal ta'lim: Farkli sezgilarga asoslangan (ko'rish, eshitish, harakat) ta'lim usullarini qo'llash orqali, nogironligi bo'lgan bolalarga moslashuvchan va qiziqarli o'qish sharoitlarini yaratish mumkin. Bu, o'quvchilarning yanada yaxshiroq tushunishiga va o'rganishiga yordam beradi. Inson huquqlari va tenglik: Inkluziv ta'lim – bu faqat ta'lim tizimining o'zgarishi emas, balki ijtimoiy tenglikning namunasidir. Nogironligi bo'lgan bolalarga ta'lim berish jamiyatda ularning huquqlarini hurmat qilish, tenglikni ta'minlash va ijtimoiy barqarorlikni oshirishga yordam beradi. UNESCO va BMT tomonidan inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalar, ta'limda barcha o'quvchilarning teng huquqliligini ta'minlashga urg'u beradi. Ijtimoiy qo'llabquvvatlash va integratsiya: Inkluziv ta'limda nogironligi bo'lgan bolalar faqat akademik jihatdan rivojlanib qolmaydi, balki ijtimoiy jihatdan ham rivojlanadilar. Ular jamiyatda o'z o'rnini topish, boshqalar bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'qitish metodlarini moslashtirish: O'qituvchilar maxsus materiallar, metodikalar va texnologiyalarni qo'llash orqali har bir bolaning ehtiyojlarini qondirishi kerak. Masalan, ko'rish qobiliyati cheklangan bola uchun darslar vizual materiallar orqali, eshitish nuqsoni bo'lgan bola uchun esa audiomateriallar orqali o'tkazilishi mumkin. Qo'llanma va o'quv materiallari: Nogironligi bo'lgan bolalar uchun tayyorlangan o'quv materiallari, audiokitoblar, interaktiv dasturlar va boshqa resurslar o'quvchilar uchun darslarni yanada samarali qiladi. Harakat a'zolari buzilgan bolalar uchun maxsus jismoniy o'quv materiallari va texnik yordam vositalari talab etiladi. Texnologiyalarning samarali qo'llanilishi: Kompyuterlar, mobil qurilmalar va boshqa elektron texnologiyalar yordamida bolalar o'z qobiliyatlariga qarab o'rganishlari mumkin. Masalan, ekranli qurilmalar, eshitish apparatlari va maxsus dasturlar bolaning o'rganish jarayonini yengillashtiradi. O'qituvchilar va psixologlarning hamkorligi: Inkluziv ta'limda o'qituvchilar, psixologlar, rehabilitatsiya mutaxassislari va boshqa pedagogik xodimlar birgalikda ishlashlari kerak. Bu, bolalarning ta'lim jarayonini eng yuqori darajada tashkil etishga imkon beradi.: Inkluziv ta'lim metodlarini qo'llash uchun o'qituvchilarning malakasini

oshirish zarur. O'qituvchilar maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash bo'yicha treninglar, seminarlar va amaliyotlarda qatnashishlari kerak. Erishish mumkin bo'lgan maqsadlar: O'qituvchi bolalarga o'z imkoniyatlari va ehtiyojlariga qarab eng maqbul maqsadlarni belgilaydi. Bu o'qish jarayonini osonlashtiradi va o'quvchilarning muvaffaqiyatga erishishini ta'minlaydi. Tegishli o'quv materiallari: Maxsus ta'lim materiallari, masalan, audiokitoblar, raqamli resurslar va interaktiv dasturlar yordamida o'qish jarayonini samarali qilish mumkin. Barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar: Ta'lim jarayonida barcha o'quvchilar uchun teng imkoniyatlar yaratish zarur, bunda nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus tayyorlangan dasturlar va metodlar qo'llaniladi. Ijtimoiy integratsiya: Inkluziv ta'limda barcha bolalar birga o'rganishlari va o'zaro muloqot qilishlari kerak. Bu, ularning o'zaro tushunishini oshiradi va jamiyatga integratsiyalashishlarini ta'minlaydi. O'qituvchilarni tayyorlash: Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash uchun o'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish zarur. Bu, pedagogik metodlarni va yangi texnologiyalarni qo'llashda samarali bo'lishi uchun juda muhimdir. Psixologik va pedagogik yordam: Ta'lim jarayonida o'qituvchilar va psixologlar birgalikda ishlashi, bolalarga individual yondashuvni amalga oshirishi zarur. Tayanch harakat a'zolari buzilgan bolalar uchun maxsus ta'lim resurslari va yordamchi texnologiyalar, masalan, ko'rish va eshitish apparatlari, maxsus stollar va o'rindiqlar ishlatiladi. Ko'rish, eshitish va harakat orqali o'qishning samarali bo'lishi uchun multimodal (bir nechta usullarni birlashtiruvchi) yondashuvlar qo'llaniladi. Huquqiy va ijtimoiy asoslar: Ta'limni inkluziv qilishda jamiyatda tenglik va inson huquqlari bo'yicha qarorlar va qonunlar hamda davlat tomonidan amalga oshiriladigan maxsus dasturlarni qo'llash zarur.

Umumiy qilib aytganda, eshitishda, korishda yoki tayanch harakat a'zolarida muammolar bo'lgan bolalar uchun inkluziv ta'lim — bu bilim olishda hamma uchun teng imkoniyat yaratish, shuningdek, bolalarning individual ehtiyojlarini inobatga olishni talab qiladi. Bu jarayon ilmiy va uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etilgan bo'lsa, nogironligi bo'lgan bolalar ham o'z potentsiallarini to'liq amalga oshirishlari mumkin. Xulosa Umumta'lim maktablarida eshitishda, korishda, va tayanch harakat a'zolari buzilgan bolalar uchun inkluziv ta'limni amalga oshirish — bu nafaqat o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olish, balki ular uchun qulay va samarali o'qish sharoitlarini yaratishni ta'minlaydi. Ushbu ta'lim jarayonida bolalarning individual imkoniyatlarini inobatga olish, tegishli texnologiyalarni, metodlarni va resurslarni qo'llash, shuningdek, o'qituvchilar va pedagogik jamoaning malakasini oshirish zarur. Inkluziv ta'lim ta'limning barcha ishtirokchilariga teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy integratsiyani rivojlantirish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Shuningdek, pedagogik yondashuvning o'zgarishi va moslashuvchanlikning yuqori darajada bo'lishi bolalar uchun muvaffaqiyatli natijalar keltiradi. Bu jarayonni ilmiy va uslubiy asosda amalga oshirish esa ta'lim tizimini hamda bolalarning

imkoniyatlarini kengaytiradi, shuningdek, barcha bolalar uchun yanada qulay va samarali o'qish muhitini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimov, S. (2019). Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun inklyuziv ta'lim. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Ergasheva, N. (2017).
2. Inkluziv ta'limning metodikasi va amaliyoti. Tashkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti. Gulomova, M. (2021).
3. Nogironligi bo'lgan bolalar uchun ta'limni tashkil etishning ilmiy asoslari. Journal of Education and Pedagogical Science, 15(3), 45-52. Kamilov, M. (2020).
4. Pedagogik jarayonlarda maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlash usullari. Tashkent: TDTU nashriyoti. World Health Organization (WHO). (2011). World report on disability. WHO Press. UNESCO (2009).
5. Policy Guidelines on Inclusion in Education. UNESCO Publishing. Madrimova, S. (2018). Inkluziv ta'lim va uning o'quv jarayonida qo'llanilishi. Journal of Modern